

ОШ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИНИН ЖАРЧЫСЫ. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

ВЕСТНИК ОШСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА. ФИЛОСОФИЯ.
СОЦИОЛОГИЯ. ПОЛИТОЛОГИЯ

JOURNAL OF OSH STATE UNIVERSITY. PHILOSOPHY. SOCIOLOGY. POLITICAL SCIENCE

e-ISSN: 1694-8823

№2(6)/2025, 20-28

УДК: 327.7

DOI: [10.52754/16948823_2025_2\(6\)_3](https://doi.org/10.52754/16948823_2025_2(6)_3)

**ШКУнун ГЛОБАЛДЫК БАШКАРУУ СИСТЕМАСЫНДАГЫ ПОТЕНЦИАЛЫНА
АНАЛИЗ**

АНАЛИЗ ПОТЕНЦИАЛА ШОС В СИСТЕМЕ ГЛОБАЛЬНОГО УПРАВЛЕНИЯ
ANALYSIS OF THE SCO'S POTENTIAL IN THE GLOBAL GOVERNANCE SYSTEM

Джанибекова Венера Байышовна

Джанибекова Венера Байышовна

Dzhanibekova Venera Bayyshovna

ф.и.к., Ош мамлекеттик университети

к.ф.н., Ошский государственный университет

Candidate of Philosophical Sciences, Osh State University

vdjanybekova@oshsu.kg

ORCID: 0000-0002-0154-0215

Нурдинова Канышай Хамитовна

Нурдинова Канышай Хамитовна

Nurdinova Kanyshai Hamitovna

ф.и.к., Ош мамлекеттик университети

к.ф.н., Ошский государственный университет

Candidate of Philosophical Sciences, Osh State University

knurdinova@oshsu.kg

ORCID: 0009-0008-9759-8761

Токоева Гүлүмбү Азизбековна

Токоева Гүлүмбү Азизбековна

Tokoeva Gulumbu Azizbekovna

ф.и.к., профессор, Ош мамлекеттик университети

к.ф.н., профессор, Ошский государственный университет

Candidate of Philosophical Sciences, Osh State University

gtokoeva@oshsu.kg

ORCID: 0000-0003-3124-7607

ШКУнун ГЛОБАЛДЫК БАШКАРУУ СИСТЕМАСЫНДАГЫ ПОТЕНЦИАЛЫНА АНАЛИЗ

Аннотация

Биз бүгүн эл аралык мамилелер системасынын трансформациялануусунун белгилүү бир этабында жашап, Вестфаль моделинин кризисине күбө болуудабыз. XXI кылымда адамзаттын жашоосуна коркунуч жараткан жаңы чакырыктар жана коркунучтар пайда болууда. Эл аралык мамилелерде туруктуулукту жана тең салмактуулукту жараткан система калыптана элек. Биполярдык мезгилде түзүлгөн глобалдык башкаруунун институттарынын механизмдери учурдагы болуп жаткан көрүнүш, окуяларга объективдүү баа берип, убагында чечим кабыл алуудагы кризиси көрүнүүдө. Бул изилдөө ШКУнун трансрегионалдык уюм катары калыптануусуна жана Глобалдык башкаруу институту катары учурдагы курулуп жаткан дүйнөлүк тартиптин архитектурасын реформалоо жаатында кызматташуу потенциалын объективдүү талдоо мүмкүнчүлүгүн берет.

Ачык сөздөр: глобалдык башкаруу, кризис, көп ордолуу система, трансрегионалдык, саммит, декларация, коопсуздук, сеттик кызматташуу

Анализ потенциала шос в системе глобального управления

Analysis of the sco's potential in the global governance system

Аннотация

Мир стремительно и необратимо меняется. Турбулентность и напряжение в глобальной политике и экономике продолжают нарастать. Привычный международный порядок необратимо уходит в историю. Сложившаяся почти восемьдесят лет тому назад система международных отношений, не выдержав множасьихся комбинированных вызовов и угроз XXI века, вошла в эпоху трансформации фундаментального характера, что дало дополнительное ускорение процессу строительства новой глобальной архитектуры управления на основе повышения роли экономических и политических центров в Азии, Африке и Латинской Америке. Одним из таких влиятельных центров силы в Евразии является Шанхайская организация сотрудничества. Данное исследование предоставляет возможность комплексно рассмотреть деятельность трансрегионального партнерства ШОС в ныне существующей системе глобального управления и объективно проанализировать потенциал сотрудничества стран-участниц трансрегионального сообщества ШОС в области реформирования архитектуры современной системы глобального управления.

Ключевые слова: глобальное управление, полицентричная система, трансрегиональное, саммит, декларация, безопасность, сетевое сотрудничество

Abstract

Global dynamics are undergoing rapid changes. There is a shift in global politics and economics towards leadership and empowerment. The phenomenon of global reversion is recurring in world history. Despite the emergence of a global system of intergovernmental relations over the past sixty years, it is becoming increasingly inadequate to address the challenges and concerns of the 21st century. This necessitates fundamental transformations, which may lead to the establishment of a new global architecture, departing from the existing one. There is an elevation of the roles of economic and political actors in Asia, Africa, and Latin America. One of the influential forces in Eurasia is considered to be the Shanghai Cooperation Organization. This analysis aims to explore the complexity of the current global governance system, particularly the interaction of the SCO's transregional leadership with the complex dynamics of its transregional membership and the ongoing reformulation of the architecture currently in place. It identifies opportunities to enhance the objectivity of its service potential through reform efforts that align with the current geopolitical landscape.

Keywords: global governance, transregional partnership, SCO (Shanghai Cooperation Organization), cooperation, collective action

Киришүү

25 жыл аралыгында ШКУ өлкөлөрү көп жагынан принципиалдуу инновациялык кызматташтык системасын түзө алышты. Азыркы учурда бул трансрегионалдык кызматташтык системасы саясий-укуктук чөйрөдө, ошондой эле эл аралык коопсуздук жана экономика чөйрөсүндө колдонулуп жаткан глобалдык башкаруу системасын акырындык менен трансформациялоого багытталууда. ШКУ өлкөлөрүнүн өнөктөштүгү ХХ кылымдын 90-жылдарында жаңы пайда болгон Борбордук Азия эл аралык саясий аймактын коопсуздук жаатындагы коркунучтарды чечүү жана жөнгө салуу максатындагы беш мамлекеттин кызматташуу зарылдыгы болчу. Аймактык коопсуздуктун дүйнөлүк жаңы коркунучтардын чакырыктары менен үндөштүгү (“үч жамандык”), постбиполярдик эл аралык мамилелер системасынын трансформациясы же структуралык түзүлүшүнүн али калыптануусундагы башаламан деструктивдүү саясий процесстерге туруштук берүүдө ШКУ ыңгайлуу аянт экендигин мезгил, убакыт аныктоодо. Бул теманын актуалдуулугун учурдагы дүйнөлүк саясаттагы маанилүү болгон маселелердин бири, Россия менен Кытайдын ШКУнун алкагында саясий – коопсуздук чөйрөсүндөгү жана экономика жаатындагы глобалдык башкаруу системасын акырындык менен реформалоонун кыймылдагы механизмдин түзүүгө болгон умтулуусу шартайт. Белгилей кетүүчү нерсе, глобалдык башкаруу-бул мамлекеттер, рыноктор, уюмдар (өкмөттөр аралык жана өкмөттүк эмес) жана айрым жарандар ортосундагы ар түрдүү институттардын (алар формалдуу жана формалдуу эмес мүнөздө болушу мүмкүн), механизмдердин, мамилелердин жана процесстердин комплекси. Глобалдык башкаруу бирикмелердин кызыкчылыктарын глобалдык деңгээлде аныктап келет. Мындан тышкары, глобалдык башкаруу дүйнөлүк саясий процесстин айрым катышуучуларынын укуктарын жана милдеттерин белгилеп, эл аралык мамилелер системасындагы ордун жана ролун аныктайт.

Бул изилдөө ШКУнун трансрегионалдык өнөктөштүгүнүн азыркы учурдагы глобалдык башкаруу системасындагы ишмердүүлүгүн комплекстүү кароого жана ШКУнун трансрегионалдык коомчулугуна катышуучу өлкөлөрдүн глобалдык башкаруунун учурдагы системасынын архитектурасын реформалоо жаатында кызматташуу потенциалын объективдүү талдоого мүмкүндүк берет.

Изилдөө методдору. Изилдөөнүн методологиялык негизин системалуулуктун, объективдүүлүктүн жалпы илимий принциптери түзөт, авторлор конкреттүү тарыхый динамикада жана анын эволюциясына таасир эткен көптөгөн факторлор менен байланышта изилдөө предметин система катары кароого аракет кылган, анын сапаттык трансформациясын аныктоого жана анын өнүгүү тенденцияларын жана мыйзам ченемдүүлүктөрүн ачууга аракет жасашкан.

Талкуу жана изилдөөнүн жыйынтыктары. Глобалдык башкаруу институттары – бул дүйнөлүк саясий процесстерди, экономика, коопсуздук жана экологиялык көйгөйлөрдү координациялоочу, жөнгө салуучу жана башкарууну камсыз кылган негиз жана түзүм. Глобалдык башкаруу дүйнөлүк саясаттагы эч кандай прецеденти жок жаңы мамиле жана көрүнүш. Экинчи дүйнөлүк согуштан кийинки дүйнөлүк тартиптин калыптануусунда БУУ жана анын атайын агенттиктери (ПРООН, ЮНЕСКО, ВОЗ), Бүткүл дүйнөлүк банк, ЭВФ сыяктуу институттар биполярдык эл аралык мамилелер системасын жаңы сапатка өткөрүп, мамлекет аралык мамилелердин жөнгө салынуусунда жана глобалдык, аймактык коопсуздук маселелерин чечүүдө негизги роль ойноп келишкен. Эл аралык

мамилелердин биполярдык системасынын 35 жыл өткөндүгүнө карабастан бүгүнкү күндө туруктуу, баланстагы система калыптана элек. Учурдагы калыптанып жаткан системаны саясат таануучулар Вестфаль моделинин кризисин белгилешип, “көп ордолуу” мамилелердин калыптануусуна мүнөздөмө беришүүдө. Учурда калыптанып жаткан дүйнөлүк көп ордолуу мамилелерде мурда болуп көрбөгөндөй бир эле мезгилде аймактык чыр-чатактардын чыңалуусуна (Орусия менен Украина, Орусия менен Батыш мамлекеттеринин санкциялык согуштары, Израиль менен Палестина, Израиль менен Иран, Израиль менен Ливань, Пакистан менен Индия, Индия менен Кытай, постсоветтик Закавказия ж.б.), коопсуздуктун жаңы чакырыктары (киберкылмыштуулук, өзөктүк куралдын көзөмөлсүз таралышы, транснационалдык терроризм, информациялык согуштар), экологиялык көйгөйлөр (айлана-чөйрөнүн булганышы, жаратылыш ресурстарынын түгөнүшү), локалдык курч социалдык маселелерге күбө болуудабыз. Глобалдык башкаруунун институттарынын учурдагы маселелерди чечүүдөгү механизмдери мурдагыдай иштей албай жаткандыгын мезгил аныктоодо жана система - структуралык реформалоо зарылчылыгы жаралгандыгын объективдүү чындык көрсөтүүдө. Азыркы этапта мамлекеттерге Вестфаль эл аралык мамилелер системасы мүнөздүү болуп, улуттук кызыкчылык, мамлекеттик суверенитет приоритеттери негизги болгондугуна карабастан, учурда эл аралык тартиптин чегинен чыккан жана глобалдык, планетардык мүнөзгө ээ болгон маселелерди жөнгө салуу зарылчылыгы барган сайын актуалдашууда.

Эл аралык кырдаалды жөнгө салуунун этикалык жактан негизделген, ошол эле учурда реалдуу саясий жана экономикалык таасирге ээ болгон альтернативалуу инструменттерди иштеп чыгууну талап кылат. Учурдагы эл аралык мамилелердин көп ордолуу системасында ШКУ сыяктуу эл аралык саясий институттар Глобалдык башкарууга өздөрүнүн позицияларын ишенимдүү түрдө доо коюп жатышат. 2009 – Жылы эл аралык мамилелердин Нидерланд институтунун улук илимий кызматкери Марсель де Хаас “The Guardian” гезитине ШКУ тууралуу “Борбор Азиянын ойгонуучу гиганты” деген көлөмдүү макаласын чыгарган. Анын чакан темасында: «Батышта көптөр Шанхай Кызматташтык Уюму жөнүндө эч качан уккан эмес, бирок эми алар уккан учур келди» деп жазып, “Шанхай Кызматташтык Уюму дүйнө калкынын дээрлик жарымын, өзөктүк куралы бар бир нече өлкөлөрдү, көптөгөн ири энергия берүүчүлөрдү бириктирет жана дүйнөдөгү экономикасы эң тез өнүгүп жаткан бир катар өлкөлөрдү камтыйт. Бирок Борбор Азиядан тышкары бул уюм тууралуу уккандар аз» (Марсель де Хаас. <https://www.project-syndicate.org > russian>. (Дата обращения: 10.04.2025)) – деп жазган болчу.

2024 – жана 2025 – жылдар аралыгына чейин ШКУ эл аралык коомчулук тарабынан ишмердүүлүгү биринчи кезекте жолугушуулар жана биргелешкен билдирүүлөр менен чектелген мамлекеттердин клубу катары кабылданып келип, чет элдик эксперттер жана талдоочулар ШКУну Кытай менен Орусиянын Борбор Азия боюнча кызыкчылыктарын координациялоочу аянтча катары көрүшкөн. Бирок азыркы күндөгү ШКУ уюму XXI кылымдын башында түзүлгөн уюмдан өзүнүн мазмуну жана максаты жактан кескин айырмаланат. Бүгүнкү күндө ШКУ Евразия континентинин 65 пайыздан ашыгын түзгөн аймагы жана 3,5 миллиарддан ашык калкы бар, дүйнөлүк ИДПнын төрттөн биринен көбүн өндүргөн өлкөлөрдү бириктирет.

2025-жылдын 31-августунан 1-сентябрына чейин Кытайдын Тяньцзинь порт шаарында өткөн ШКУнун 25-юбилейлик саммити дүйнөлүк коомчулуктун көңүлүн бурган уюмдун тарыхындагы эң ири иш- чара болду. Ага бардык он мүчө мамлекеттин лидерлери, ошондой эле байкоочу-өлкөлөрдүн мамлекет жана өкмөт

башчылары жана диалог боюнча өнөктөштөр, анын ичинде БУУнун баш катчысы Антониу Гутерриш жана НАТОнун эки лидери: Түркиянын президенти Режеп Тайып Эрдоган жана Словакиянын президенти Роберт Фико - бардыгы болуп жыйырмадан ашык жогорку даражалуу коноктор катышты. ШКУнун 25-юбилейлик саммитиндеги кабыл алынган чечимдер бүтүн дүйнөлүк коомчулуктун көңүлүн буруп, ар кандай багытагы пикирлерди жаратууда. Улуттук изилдөө университетинин Жогорку Экономика мектебинин профессору жана Орусиянын Эл аралык иштер боюнча кеңешинин мүчөсү Сергей Лузянин International Affairs журналына берген маегинде Владимир Путиндин Кытайга болгон төрт күндүк сапары дүйнөлүк геосаясат жагынан да жана орус-кытай кызматташтыгын мындан ары чыңдоо контекстинде да өзгөчө мааниге ээ экенин баса белгилеген (Андрей Кадомцев. “Борьба за глобальный ЮГ – ШОС делает важный шаг к лидерству” <https://interaffairs.ru/news/show/52915> (Дата обращения: 30.09.2025)).

Ал эми батыш Финляндиянын президенти Александр Стуббтун “Батыш өлкөлөрү Шанхай Кызматташтык Уюмуна (ШКУ) “утулушу мүмкүн”, жана Батыш мамлекеттеринин биримдигине ажырым жаратуу аракетин – деген билдирүүнү жасаган (ТАСС/ Александр Стубб. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/24938863> (Дата обращения: 20.09.2025)). Саясий эксперт Джерачи “Санкциялоодон изоляцияда калган Россия эмес Евробиримдиги экендигин ШКУнун Тяньцзинь саммити аныктады” (ТАСС/ Эксперт Джерачи: саммит ШОС подчеркнул изоляцию ЕС <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/24932997> (Дата обращения: 20.09.2025)) – деген билдирүүлөрү Шанхай кызматташтык уюмунун акыркы мезгилдеги дүйнөлүк саясий абройлуу уюм катары калыптанып жаткандыгына жыйынтык чыгарууга болот.

Учурда ШКУ көп тараптуу кызматташуунун 35 уставдык органы жана 45 эксперттик механизми бар кубаттуу эл аралык структурага айланды. Бир жагынан, ШКУнун алкагында түзүлгөн өз ара аракеттенүү механизмдери жана кызматташуу форматтары уюмга мүчө-мамлекеттердин улуттук кызыкчылыктарын трансрегионалдык жана глобалдык өнүгүү максаттарына шайкеш келтирүүгө жакшы мүмкүнчүлүк берүүдө. Экинчи жагынан эл аралык мамилелердин бүткүл системасы баштан кечирип жаткан терең өзгөрүүлөргө карата, биздин замандын күтүлгөн чакырыктарына жана коркунучтарына жооп берген, ШКУну өнүктүрүүнүн биргелешкен стратегиясы түзүлүүдө.

Шанхай кызматташтык уюмдун аймактык коопсуздук маселелерин чечүүгө багытталган талкуудан трансрегионалдык күчтөрдүн балансын тендөөчү уюмга айлануусу бир нече этаптарды басып өттү.

ШКУнун тарыхындагы негизги декларацияларда уюмдун калыптануу жана өнүгүү этаптары, негизги принциптери жана ишмердүүлүгүнүн багыттары чагылдырылган:

1. ШКУну түзүү жөнүндө Декларация (2001-жылдын 15-июнь, Шанхай) уюштуруу документи болуп саналат, анда биринчи жолу уюмдун максаттары: ишенимди, коопсуздукту жана саясий, экономикалык жана гуманитардык чөйрөлөрдө кызматташууну чыңдоо. Бул «Шанхай духун» жаратууга жана негиздөөчү өлкөлөрдүн ортосундагы өз ара аракеттенүүгө негиз болгон.

2. ШКУнун Уставы (2002-жылы Санкт-Петербург шаарында өткөн саммитте кол коюлган, 2003-жылы күчүнө кирген) уюмдун ишмердүүлүгүн мыйзамдуу түрдө жол-жоболоштуруучу, анын иштөө механизмдерин жана негизги максаттарын: терроризмге, сепаратизмге жана экстремизмге каршы күрөшүү, аймактык коопсуздукту камсыз кылуу, интеграцияны өнүктүрүүнү аныктаган уставдык документ.

3. Астана Декларациясы (2024-жылдын июль айы) кызматташтыктын стратегиясын жана артыкчылыктарын, анын ичинде аймактык чакырыктарды жана ШКУнун функционалдык мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү зарылдыгын, космос жана коопсуздук маселелерине өзгөчө көңүл бурууну ырастаган негизги документ.

4. Тяньцзин декларациясы (2025-жылдын 31-августу – 1-сентябрь) уюмдун 2035-жылга чейинки максаттарын белгилеген көлөмү жана мааниси боюнча эң чоң декларация. Документте көп ордолуу дүйнөлүк тартип, эл аралык коркунучтарга каршы биргелешип аракеттенүү, инфраструктураны өнүктүрүү, экономиканы өнүктүрүү, жаңы биргелешкен түзүмдөрдү, анын ичинде ШКУнун өнүктүрүү банкын жана жаңы өнөктөш статустарын түзүүгө басым жасалган.

Тяньцзин декларациясы ШКУнун бүгүнкү күндөгү дүйнөдө көпчүлүк мамлекеттердин кызыкчылыктарын билдирген глобалдык башкаруунун жаңы институту катары иш алып барууну максат кылаарын аныктады.

Бул декларациялар ШКУга мүчө мамлекеттердин биримдигинин пайдубалы болуп кызмат кылат жана өзгөрүп жаткан глобалдык контекстти жана региондун учурдагы чакырыктарын чагылдырган уюмдун эл аралык аренадагы өз ара аракеттенүүсү жана өнүгүүсү үчүн негиз болуп саналат.

Глобалдык ишеним кризисинин фонунда ШКУнун жагымдуулугу жана көп тараптуу өнөктөштүктүн курулуусунда анын материалдык эмес активи «Шанхай руху» маанилүү роль ойнойт. Өз ара ишеним, өз ара пайда, тең укуктуулук, кеңешүү, маданий көп түрдүүлүктү урматтоо, биргелешип өнүгүүгө умтулуу – бул сөздөрдүн баары бул түшүнүктүн маңызын көрсөтүү үчүн колдонулат. Бирок ал чечимдерди кабыл алууда тең укуктуулукту гана камсыз кылбастан, өз ара бирин бири сыйлоону, талаштуу маселелерди тынчтык, ынтымак жана макулдашуу духунда чечүүгө даярдуулукту жаратат. Бул дух акыркы жылдарда ири масштабдуу согуштук кагылышуулардын потенциалы менен болгон кээ бир курч кырдаалда өзүн көрсөттү. Маселен, ШКУга мүчө болгон Индия менен Пакистандын 2025-жылдын май айында болгон чыр-чатакта масштабтуу кагылышууларды токтотуп калууга жетишишти. ШКУнун 2024-жылы Казанда өткөн саммитинде Кытай менен Индиянын лидерлери Гималай чек арасындагы кырдаалды жөнгө салууга жардам берген сүйлөшүүлөрдү өткөрүштү.

Убакыттын өтүшү менен “Шанхай руху” концепциясы ШКУнун алкагында коопсуздуктан экономикалык жана гуманитардык кызматташууга, ошондой эле эл аралык аренада ишенимди бекемдөөгө чейинки кызматташтыктын багыттарын кеңейтүүгө негиз болуп калды. РИАнын академиги, кытай таануучу Ю. В.Тавровский белгилегендей “Бүгүнкү күндө «Шанхай руху» уюмдун материалдык эмес активи катары каралып, тынчтыкты жана стабилдүүлүктү сактоого жардам берип, мүчө мамлекеттердин жана өнөктөштөрдүн ар түрдүү саясий системалары менен маданияттарынын ортосундагы өз ара сый-урматты бекемдейт (Ю.В. Тавровский. ШОС-2025. «Шанхайский дух» – нематериальное достояние ШОС <https://cisplus.world/shos-2025-shanhajskij-duh-%E2%80%92-nematerialnoe-dostoyanie-shos/> (Дата обращения: 12.09.2025)).

Ошондуктан, «Шанхай руху» ШКУнун ийгиликтүү иштешинин жана анын эл аралык саясаттагы ролунун негизин түзгөн ишенимге, кызматташууга жана урматтоого негизделген мамилелердин уникалдуу, тарыхый калыптанган формуласы болууда.

ШКУнун негизги приоритеттери. 2025 – жылдагы саммиттин негизги маанилүү документти болуп ШКУну 2035-жылга чейин өнүктүрүүнүн бекитилген Стратегиясы болду. Документте саясат, экономика, коопсуздук жана гуманитардык чөйрөлөрдө “кызматташтыкты

терендетүүнүн приоритеттери, милдеттери жана негизги багыттары” аныкталды (Итоги саммита ШОС-2025: контуры нового мирового порядка. <https://www.mn.ru/smart/itogi-sammita-shos-2025-kontury-novogo-mirovogo-poryadka> (Дата обращения: 02. 10.2025)).

Коопсуздук хартиясы чөйрөсүндө кабыл алынган кызматташуу, мурдагыдай эле, иш-чараларды күчөтүүнүн приоритеттүү багыты болуп кала берет деп күтүлүүдө. Бул багыт толугу менен негиздүү: ШКУнун тышкы чек араларынын периметри боюнча жаңжалдардын саны азайган жок. «Жамандыктын күчтөрү» ШКУ өлкөлөрүнүн ичиндеги кырдаалды туруксуздаштыруу аракетинен баш тартпай жатышат. Алдыда турган чакырыктардан тышкары, белгилүү болгондой, ар кандай локалдык чыр-чатактар гана эмес, глобалдык мейкиндикте да коопсуздуктун жаңы чакырыктары жаралууда. Буга мисал катары дээрлик жарым кылымдан бери созулуп келе жаткан Ооганстандагы жаңжалды айтсак болот.

2025-жылдагы Тяньцзинь саммиттин негизги багыттарынын бири ШКУнун коопсуздукту институтташтыруу каралуусу. Стратегиянын негизги элементи болгон координациялоодон туруктуу органдарды түзүүгө өтүү менен эки жаңы структураны түзүү сунушталды: - Коопсуздук чакырыктарына жана коркунучтарына каршы күрөшүү боюнча универсалдуу борбор: Ташкентте (Өзбекстан) жайгашып, терроризмден киберчабуулдарга чейин заманбап коркунучтардын толук спектрине комплекстүү жооп кайтаруу менен алектенет; - Тажикстандын Дүйшөмбү шаарында ШКУнун Баңгизатка каршы борборун ачуу.

Бүгүнкү күндө ШКУга мүчө мамлекеттердин дүйнөлүк саясатка таасир этүү салмагына, экономикалык потенциалына (КЭР, РФ, Индия) жана тышкы саясий доктриналарына (Кытай "Адамзаттын жалпы тагдырынын шериктештиги" глобалдык концепциясы, Индия "Бир жер. Бир үй-бүлө. Бир келечек" концепциясы, Россия "Чоң Евразиялык өнөктөштүк" концепциясы) караганда аймактык да, глобалдык да коопсуздуктун бөлүнгүс принцибин ишке ашырган, аймактагы жана глобалдык деңгээлде коопсуздуктун деңгээлин көтөрүүгө практикалык жана олуттуу салым кошкон уюмдун үлгүсү болууга трансформацияланууда.

Дүйнөлүк экономикада белгисиздиктин күчөшүнүн фонунда ШКУ соода-экономикалык кызматташуунун тобокелдиктерге жана кризистерге туруктуу болгон эң эффективдүү моделин издөөнү улантууда. ШКУнун акыркы экономикалык программасында, Декларацияда мүчө мамлекеттердин өз ара эсептешүүлөрдө улуттук валюталардын үлүшүн акырындык менен жогорулатуу боюнча аймактык борбордук өкмөттүн милдеттенмесине басым жасалган. Акыркы саммиттеги экономикалык интеграция багытындагы Стратегия көз карандысыз финансылык инфраструктураны түзүүнү бириктирет, анын ичинде ШКУнун өнүктүрүү банкын түзүү, транспорт, энергетика жана санариптик экономикада кызматташууну тереңдетүүнү камтыйт. Негизги экономикалык чечимдердин бири ШКУнун өнүктүрүү банкын түзүү болду. Тяньцзинь декларациясында кабыл алынган бул чечим Пекин тарабынан 2010-жылдан бери сунушталып келе жаткан, бул демилге көз карандысыз каржы архитектурасын түзүүгө багытталган практикалык кадам болду. ШКУнун Өнүктүрүү банкы алгач Кытайдын өтө көп эмес каржылоосу менен (1,4 миллиард долларлык кредиттик линия жана 280 миллион доллар жардам) ишке ашууда. Владимир Путиндин билдирүүсүнө ылайык банктын максаты прагматикалык - «өзүбүздүн төлөм, эсептешүү жана депозитардык инфраструктурабызды түзүү менен ишке ашыруу» (Итоги саммита ШОС-2025: контуры нового мирового порядка. <https://www.mn.ru/smart/itogi-sammita-shos-2025-kontury-novogo-mirovogo-poryadka> (Дата обращения: 02. 10.2025)). Бул финансылык мекеме биринчи кезекте глобалдык долбоорлорго эмес, блок ичиндеги сооданы жана инвестицияны тышкы санкциялардын кысымынан коргоого жана тейлөөгө болгон багыт. ШКУнун бардык мүчө-

мамлекеттеринин кызыкчылыктары үчүн ШКУну өнүктүрүү Стратегиясы – 2035-жылга чейин уланат, өзгөчө аймактык экономиканы өнүктүрүүдө кабыл алынган Стратегиянын фундаменталдык жоболоруна негизделүү менен иш-аракеттерди жүргүзүү зарыл экендигин акыркы саммиттин катышуучулары белгилешти. Жыйынтыктар. Берилген булактарды анализдөө менен Шанхай Кызматташтык Уюмунун глобалдык башкаруудагы потенциалын төмөнкүдөй баалоого болот: Мүчөлүктүн өсүшү жана таасир этүүсү: Акыркы бир нече жыл ичинде ШКУ өзүнүн мүчөлүктүн кыйлага көбөйттү жана олуттуу аймактык экономикалык потенциалы жогору болгон, ири трансрегионалдык уюмга трансформацияланууда. Бул анын глобалдык башкарууда олуттуу роль ойноого мүмкүндүк берерин тастыктайт.

Региондогу туруктуулук жана өнүгүү: Борбордук Азия аймагы ШКУнун ядросу катары каралган жана аймактагы коопсуздук жана социалдык – экономикалык багыттагы маселелери негизги приоритет экендиги аныкталып келет. Демек бул – ШКУнун аймактык жоопкерчилигин жана туруктуулук жана өнүгүү негизги приоритети экендигин аныктайт.

Глобалдык башкаруунун тармактык уюштурулушу. ШКУнун глобалдык башкарууга болгон мамилеси тармакка негизделген, анда мамлекеттер гана эмес, башка акторлор да тартылат. Бул аймактарга глобалдык саясатта таасир көрсөтүү жана кызматташуу үчүн жаңы мүмкүнчүлүктөрдү ачат. ШКУнун глобалдык башкаруудагы аймактык потенциалына карабастан, анын кээ бир алсыз жактары да бар: Мүчө мамлекеттедин ар түрдүүлүгү:

ШКУга мүчө мамлекеттердин санынын көбөйүшү уюмдун ичинде экономикалык өнүгүү, саясий системалары жана кызыкчылыктары ар кандай болгон гетерогендикти жаратууда. Бул дүйнөлүк башкаруунун негизги маселелери боюнча бирдиктүү позицияны иштеп чыгууну кыйындатат.

Уюмдун толук эмес институтташуусу: ШКУнун дүйнөлүк саясатта таасир этүүсүнүн күчөгөндүгүнө карабастан башка эл аралык уюмдардан институтташуу багытынан арта калууда. Анын чечим кабыл алуу, кабыл алынган чечимдердин аткарылышын текшерүүчү жана мүчө мамлекеттердин ортосундагы талаштарды жөнгө салуучу өнүкөн механизмдер жетишпейт.

Демек, Глобалдык башкарууга натыйжалуураак катышуу үчүн ШКУ так стратегияны иштеп чыгуусу, анын институционалдык механизмдерин чыңдоосу, анын мүчөлөрүнүн ар түрдүү кызыкчылыктарынын бирдиктүү балансын табуусу жана башка эл аралык уюмдар менен конструктивдүү мамилелерди куруусу зарыл.

Жогорудагы факторлордун негизинде ШКУнун глобалдык башкарууда олуттуу потенциалы бар деген тыянак чыгарууга болот, өзгөчө мүчөлөрдүн санын көбөйтүү, аймактык туруктуулукту чыңдоо, глобалдык эл аралык кызматташтыкты уюштурууда инновациялык ыкмаларды кабыл алуу контекстинде.

Адабияттардын тизмеси:

1. Андрей Кадомцев, политолог “Борьба за глобальный ЮГ – ШОС делает важный шаг к лидерству” <https://interaffairs.ru/news/show/52915> (Дата обращения: 28.06.2025).
2. Александер Стубб. ТАСС Запад может потерпеть поражение в противостоянии с ШОС <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/24938863> (Дата обращения: 12.09.2025).
3. Джанибекова, В., Бекеева, А., & Тошхожаева, Т. (2025). Становление Центральной Азии как международного политического региона в начале XXI века. *Вестник Ошского государственного университета*, (2), 29–39. https://doi.org/10.52754/16948610_2025_2_3
4. Джерачи. ТАСС саммит ШОС подчеркнул изоляцию ЕС. <https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/24932997> (Дата обращения: 07.09.2025).

5. Дарья Осинина “ШОС: новые границы – новые задачи” <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/shos-novye-granitsy-novye-zadachi/> (Дата обращения: 19.09.2025).
6. (Итоги саммита ШОС-2025: контуры нового мирового порядка. <https://www.mn.ru/smart/itogi-sammita-shos-2025-kontury-novogo-mirovogo-poryadka> (Дата обращения: 02. 10.2025)).
7. Укреплении Конвенция совместному Шанхайской организации сотрудничества по глобального противодействию экстремизму: https://sherloc.unodc.org/cld/uploads/res//treaties/definitions/treaty/--_html/ (Дата когда обращения: 18.04.2023).
8. Марсель де Хаас. Пробуждающийся великан Центральной Азии. <https://www.project-syndicate.org> Russian (Дата обращения: 10.04.2025).
9. Малышев Д.В. (2021) Шанхайская организация сотрудничества и ее роль в разделе системе суровее современных международных зависимости отношений (к 20-годы летию создания региональной ШОС. *Вестник Московского университета. подобные Серия 25: Международные отношения и мировая политика*. DOI 10.48015/2076-7404-2021-13-4-81-104. Т. 13, № 4. С. центральной 81-104.
10. Рашид Алимов “ШОС перед новым вызовом” <https://ru.valdaiclub.com/a/highlights/shos-potentsial-rasshireniya-sotrudnichestva/> (Дата обращения: 12.09.2025).
11. Стратегии потенциала развития ШОС до 2025 подобные года (двух Уфа, 9–10 взаимная июля банка 2015 года): <http://sco-russia.ru/documents/> (Дата совместного обращения: 24.10.2023)
12. Тавровский Ю.В. ШОС-2025. «Шанхайский дух» – нематериальное достояние ШОС <https://cisplus.world/shos-2025-shanhajskij-duh-%E2%80%92-nematerialnoe-dostoyanie-shos/> (Дата обращения: 12.09.2025).
13. ШОС <https://sectsco.org/> (хартии Дата россия обращения: 11.04.2023).